

VARIA

Ryszard Nowicki

rnowicki@ukw.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0001-8507-2086>

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Wydział Historyczny

ul. Księcia Józefa Poniatowskiego 12

85-671 Bydgoszcz

Zespół pałacowo-parkowy w Lubostroniu pomnikiem historii

The Palace and Park Complex in Lubostron – a Monument of History

Summary: By the decree of the President of the Republic of Poland on November 15, 2023, the palace and park complex in Lubostron was recognized as a monument of history. The classical residence of Count Fryderyk Skórzewski, built in 1800 and inspired by Andrea Palladio's Villa Rotonda near Vicenza, Italy, is surrounded by an English-style park and stands among the most valuable monuments in Poland. Until 1939, the property was owned by the Skórzewski family, who upheld patriotic values and national traditions during the country's subjugation. After World War II, the palace was nationalized. Its inclusion on the list of monuments of history confirms the significant value of the palace and park complex, deeply intertwined with the history of Poland and its cultural heritage.

Keywords: Lubostron, cultural heritage, palace and park complex, history, Skórzewski family, 18th-21st centuries

Streszczenie: Rozporządzeniem prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 listopada 2023 r. zespół pałacowo-parkowy w Lubostroniu został uznany za pomnik historii. Klasycystyczna rezydencja Fryderyka hrabiego Skórzewskiego, wzniesiona w 1800 r., wzorowana na Villi Rotonda w pobliżu Vicenzy Andrei Palladia, otoczona założeniem parkowym w stylu angielskim, należy do najcenniejszych zabytków w skali Polski. Do 1939 r. obiekt był w posiadaniu przed-

stawiciele rodu Skórzewskich, pielęgnującego wartości patriotyczne i tradycje narodowe w okresie niewoli kraju. Po II wojnie światowej pałac został upaństwowiony. Wpisanie na listę pomników historii stanowi potwierdzenie wysokiej wartości zespołu pałacowo-parkowego, trwale związanego z historią Polski i polskim dziedzictwem kultury.

Słowa kluczowe: Lubostroń, dziedzictwo kultury, zespół pałacowo-parkowy, historia, Skórzewscy, XVIII-XXI wiek

Wprowadzenie

Lubostroń jest miejscem wyjątkowym w skali kraju. Urzeka bogatą historią, pięknym pałacem, parkiem krajobrazowym. Pod koniec ubiegłego roku prezydent Rzeczypospolitej Polskiej wydał rozporządzenie z dnia 15 listopada 2023 r., w którym zespół pałacowo-parkowy w Lubostroniu został uznany pomnikiem historii¹. W § 2 dokumentu prawnego podano:

celem ochrony pomnika [...] jest zachowanie, ze względu na wartości historyczne, artystyczne i naukowe, autentyczność oraz walory przestrzenne i krajobrazowe, rezydencji magnackiej z pałacem będącym wybitnym przykładem nurtu palladiańskiego w polskiej architekturze klasycystycznej oraz cennym parkiem w stylu angielskiego ogrodu krajobrazowego².

Obszarowo obejmuje rezydencję (il. 1), park, oficynę (il. 2), stajnię i wozownię (il. 3), oranżerię, domek myśliwski, domek ogrodnika, trzy piwnice – w fosie, ziemiankę, lodownię oraz murowane ogrodzenie. Zespół jest 126. pomnikiem historii w Polsce. Wysokie walory lubostrońskiego pałacu jako dobra kultury zostały dostrzeżone w dwudziestoleciu międzywojennym. Obiekt uznano za zabytek na podstawie art. 1 i 2 pkt 2 i art. 3 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 6 marca 1928 r. o opiece nad zabytkami³. Rozporządzenie z 15 listopada 2023 r. stanowi zatem kontynuację działań związanych z ochroną wyjątkowo cennego obiektu historycznego, który znakomicie odzwierciedla ponad dwuwiekową historię Polski.

¹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 listopada 2023 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Lubostroń – zespół pałacowo-parkowy”, Dz. U. poz. 2507.

² Ibidem.

³ Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 6 marca 1928 r. o opiece nad zabytkami, Dz. U. Nr 29, poz. 265.

Zespół pałacowo-parkowy w Lubostroniu pomnikiem historii
The Palace and Park Complex in Lubostron – a Monument of History

II. 1. Pałac w Lubostroniu

Fot. Ryszard Nowicki

II. 2. Oficyna

Fot. Ryszard Nowicki

II. 3. Stajnia i wozownia

Fot. Ryszard Nowicki

Od czasu wzniesienia rezydencji w 1800 r. przez ziemianina Fryderyka hrabiego Skórzewskiego majątność łabiszyńska do 1939 r. była własnością kilku pokoleń przedstawicieli rodu Skórzewskich, pieczętujących się herbem Drogosław. W czasie II wojny światowej obiekt zajęli Niemcy, zmieniając nazwę miejscowości na Lettov-Vorbeck. Majątkiem zarządzał treuchender⁴ Leopold Kayssler. Zgromadzona kolekcja cennych dzieł sztuki uległa zagrabieniu, rozproszeniu, a także zniszczeniu. W 1945 r. dobra zostały znacjonalizowane. Od tego czasu prywatny dom rodziny Skórzewskich stał się „naszym pałacem”. Hrabiowie byli jedną z wielu rodzin ziemiańskich wyjątkowo zasłużonych dla zachowania polskości w okresie zaborów. Ostatni właściciel Lubostronia i IV ordynat na Radomicach-Czerniejewie, Zygmunt hrabia Skórzewski, walczył w powstaniu wielkopolskim. W czasie okupacji hitlerowskiej prowadził tajną misję, z ramienia londyńskiego emigracyjnego rządu polskiego, w Rzymie. Toczył rozmowy z wysokimi przedstawicielami włoskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych w sprawie odstąpienia Włoch od Hitlera i przejścia na stronę aliantów⁵. Trafił na ponad 30 miesięcy, razem z żoną Leontyną z Radziwiłłów Skórzewską, do więzienia. Po odzyskaniu wolności zamieszkał z rodziną na Korsyce.

⁴ Zarządca.

⁵ R. Nowicki, *Hrabiego Skórzewskiego poszukiwania miejsca na ziemi. Dziennik podróży do Australii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2010, s. 103 i n.

Zygmunt Skórzewski realnie oceniał ówczesną rzeczywistość. Dwa lata po zakończeniu wojny, 16 listopada 1947 r., napisał:

Obecnie nie należy myśleć o przeszłości, co minęło nie wróci, i starać się muszę stworzyć coś nowego, i nowe założyć gniazdo rodzinne, nie wątpię, że wcześniej czy później się to uda⁶.

Polska wraz z innymi państwami Europy Środkowo-Wschodniej dostała się pod wypytywy Związku Radzieckiego. Nie było żadnych szans, by upomnieć się nie tylko o zwrot, ale nawet o rekompensatę za utracone dobra. Cały majątek przejęło państwo. W Polsce historia warstwy ziemiaństwa ze względów ideologicznych i z powodu zmian politycznych miała zostać wymazana z pamięci. Dopiero od 1989 r. i zniesienia cenzury można było swobodnie prowadzić badania dotyczące ich przeszłości.

Niewielu żyjących właścicieli prywatnych dóbr ziemskich oraz ich potomków po zmianie ustroju w Polsce w 1989 r. miało nadzieję na odzyskanie dawnej własności lub jej części i rozpoczęło długie spory prawne na drodze sądowej. Poza nielicznymi przykładami nie doczekali się oni satysfakcjonującego rozwiązania. Odeszli z poczuciem oszukania, niesprawiedliwości i doznania głębokiej krzywdy. Główną przeszkodą w zwrocie majątku jest brak ustawy reprivatyzacyjnej. Polska nadal należy do wyjątkowo wąskiego grona państw europejskich, w których nie doszło do uchwalenia tak ważnego dokumentu. Nie znaleziono rozwiązania prawnego zadowalającego obie strony sporu. W innych państwach, np. we Włoszech, Anglii, Hiszpanii, Francji czy Niemczech, rezydencje są często w posiadaniu potomków rodów. Tradycja sięgająca niejednokrotnie czasów średniowiecza jest tam kontynuowana w nowych warunkach.

Fundator pałacu

Fryderyk Skórzewski, syn generała Franciszka Skórzewskiego i słynnej osiemnastowiecznej sawantki Marianny z Ciecierskich Skórzewskiej, urodził się 29 sierpnia 1768 r. w Berlinie. Jego ojcem chrzestnym był król pruski Fryderyk II. Uroczystość chrztu utrwalił w swoich pamiętnikach uczestnik tego wydarzenia, Józef Wybicki⁷, przyszły autor hymnu narodowego. Po wczesnej śmierci rodziców, zgodnie z wolą matki, Fryderyk Skórzewski miał otrzymać niemieckie wychowanie. Kilkuletni chłopiec trafił do berlińskiego Pupillum Collegium. Wkrótce jednak został wykradzony przez babcię Annę z Malechowskich Ciecierską, Augustyna Gorzeńskiego z Dobrzycy oraz Józefa Wybickiego. Przewieziony do Komorza otrzymał

⁶ Idem, *Rękopiśmienne listy ziemiaństwa polskiego na przykładzie korespondencji Skórzewskich z lat 1944-1951*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2022, s. 162.

⁷ J. Wybicki, *Życie moje*, oprac. A.M. Skałkowski, odbito w Drukarni Ludowej, Kraków 1927, s. 88.

patriotyczne wychowanie. Kształcił się od 21 czerwca 1777 r. w warszawskim Collegium Nobilium. Następnie zamieszkał w pałacu w Margonińskiej Wsi, gdzie 8 listopada 1800 r. wyraził pisemną zgodę na ślub swoich poddanych:

Niżej na podpisie wyrażony pozwalam córce starszej Gospodarza Gmua z Piłatowa wstąpić w śluby małżeńskie z stawetnym Karolem Bruszewskim czeladnikiem kunsztu stolarskiego⁸.

Nowa siedziba w Lubostroniu wówczas już istniała, ale trwały w niej intensywne prace wykończeniowe.

Hrabia znał osobiście Stanisława Augusta Poniatowskiego, z którym korespondował. Z mecenatem ostatniego króla Polski był związany Stanisław Zawadzki, uznany warszawski architekt. To właśnie jego zatrudnił Skórzewski do wzniesienia klasycystycznej rezydencji w folwarku Piłatowo, którego nazwę zmienił na Lubostroń. Obiekt, wzorowany na Villi Rotonda Andrei Palladia, jest podręcznikowym przykładem budownictwa klasycystycznego w Polsce. Jeżeli nawet arystokrata nie widział pałacu w naturze na włoskiej ziemi, czego nie można wykluczyć, to znał doskonale wygląd budowli. Źródłem inspiracji bez wątpienia były ilustrowane książki drukowane, w tym wzorniki. Ze spisu jego podręcznej biblioteki wynika, że znajdowały się w niej m.in. londyńskie wydanie *A Collection of Designer in Architecture*⁹ czy dwa tomy *Architektury* autorstwa Sebastiana Sierakowskiego, wydane w Krakowie w 1812 r.¹⁰

Pałac został wzniesiony w 1800 r., o czym informuje data, opatrzona napisem, zamieszczona na fryzje: SIBI AMICITIAE ET POSTERIS MDCCC. Sentencja łacińska w rodzinie Skórzewskich jest tłumaczona: „Sobie, Przyjaciołom i Potomkom”¹¹. W literaturze przedmiotu napotykamy odmienne jej wyjaśnienie: „Sobie, Przyjaciołom i Potomnym” lub „Sobie, Przyjaźni i Potomnym”. Założenie ogrodowe, w modnym wówczas stylu angielskim, zaprojektował niemiecki planista Teichert¹². Pierwotny układ alei, obsadzonych różnymi gatunkami drzew, nadal jest czytelny (il. 4).

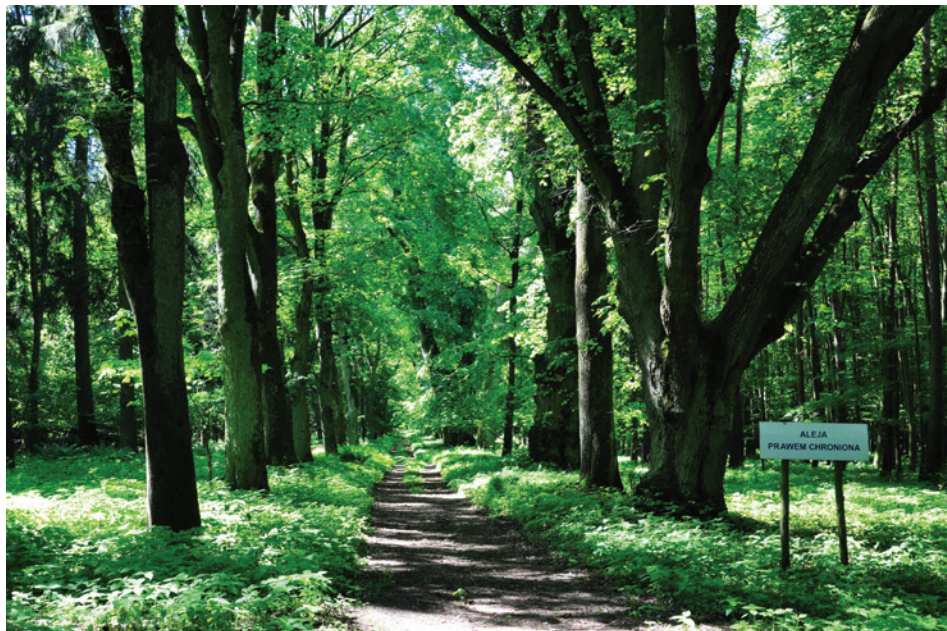
⁸ R. Nowicki, *Semper recte. Z dziejów rodu Skórzewskich*, Wydawca Pałac Lubostroń, Lubostroń 1998, s. 41.

⁹ Nie odnotowano daty wydania.

¹⁰ S. Sierakowski, *Architektura obejmująca wszelki gatunek murowania i budowania*, t. 1, W Drukarni Akademickiej, Kraków 1812, <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/publication/5402/edition/5185/content> [dostęp: 31.01.2024]; idem, *Wzory do dzieła „Architektury”*, t. 2, W Drukarni Akademickiej, Kraków 1812, <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/publication/5404/edition/5187/content> [dostęp: 31.01.2024].

¹¹ Informacja Leona Skórzewskiego.

¹² *Katalog zabytków sztuki w Polsce. Szubin i okolice*, t. 11, z. 14, Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1977, s. 26.

Il. 4. Aleja parkowa

Fot. Ryszard Nowicki

Arystokrata do budowy pałacu wykorzystał bazy i głowice pierwotnie przeznaczone do mającego powstać w Warszawie kościoła Opatrzności Bożej, który miał być *votum* narodu polskiego dla upamiętnienia uchwalenia Konstytucji 3 Maja 1791 r. Do zrealizowaniu zamysłu nie doszło w wyniku rozbiorów Polski. Prace wykończeniowe lubostrońskiego pałacu trwały kilkanaście lat. Fundator potrzebował czasu na wystrój pomieszczeń (il. 5), wyposażenie rezydencji w meble i inne przedmioty. Malowidła wewnątrz wykonał Antoni Smuglewicz¹³. Ważnym miejscem była jadalnia, ozdobiona podobiznami królów i książąt polskich, namalowanych przez Bogumiła Plerscha¹⁴ według pocztu Marcello Bacciarellego. Na początku lat 20. XIX w. fundator rozmyślał o zakupieniu odpowiedniej zastawy stołowej. W liście skreślonym w Lubostroniu 20 lutego 1821 r. wyraził prośbę:

Przechodząc się po różnych składach pięknych towarów życzyłbym sobie, ażebyś dał sobie pokazać piękne i najmodniejsze zastawienie stołu; tego wprowadzie teraz nie kupię, ale mam ciekawość wiedzieć, co w tej mierze moda za postępem uczyniła¹⁵.

¹³ Ibidem, s. 23-24.

¹⁴ Z. Ostrowska-Kętbowska, *Architektura pałacowa drugiej połowy XVIII wieku w Wielkopolsce*, Prace Komisji Historii Sztuki, t. 8, z. 2, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1969, s. 288.

¹⁵ Rękopiśmienne zbiory archiwalne, *List Fryderyka Skórczewskiego*, Lubostron, 20 II 1821.

Il. 5. Wnętrze pałacu

Fot. Ryszard Nowicki

Arystokrata zamierzał udostępnić oryginalne plany obiektu. W liście z 26 czerwca 1823 r.¹⁶ proponował:

Zapytanie się Xica¹⁷ Radziwiłła¹⁸, czyli sobie Xże¹⁹ następcą Tronu²⁰ życzy mieć plany mego domu, bobym go mógł przestać do przekopiowania, przy czym się znajdować będzie przecięcie²¹ i wykaz ustrojenia architektonicznego wewnętrznej Sali²², z porządku koryntki²³ (il. 6).

¹⁶ Rękopiśmienne zbiory archiwalne, *List Fryderyka Skórzewskiego*, Lubostroń, 26 VI 1823.

¹⁷ Księża.

¹⁸ Mowa o Antonim Radziwiłł (1775-1833), namiestniku Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Książę pozostawał w bliskich kontaktach z dworem pruskim. Jego żoną była księżna Luiza z Hohenzollernów.

¹⁹ Książę.

²⁰ W liście jest mowa o przyszłym królu Prus, Fryderyku Wilhelmie IV (1795-1861) z dynastii Hohenzollernów.

²¹ Przekrój.

²² Mowa o wystroju sali rotundowej.

²³ To jest w stylu korynckim.

Il. 6. Fragment rotundy z kolumną w stylu korynckim

Fot. Ryszard Nowicki

Reprezentacyjna sala rotundowa została ozdobiona czterema płaskorzeźbami przedstawiającymi stosunki polsko-niemieckie, pokojowe i zbrojne na przestrzeni wieków. Wyobrażają one: bitwę pod Płowcami, przyjęcie wielkiego mistrza zakonu krzyżackiego Konrada von Jungingena przez królową Jadwigę w Inowrocławiu, bitwę pod Koronowem oraz zatwierdzenie planów Kanału Bydgoskiego przez króla Fryderyka II (il. 7).

Skórczewscy wykazywali postawy ugodowe wobec zaborcy pruskiego, ale nigdy nie przestali być patriotami. Pałac, za sprawą świadomej działalności fundatora, zawiera liczne miejsca symboliczne. Sercem całej reprezentacyjnej rezydencji jest intarsjowana posadzka w sali rotundowej, przedstawiająca godła Polski i Litwy, Orła i Pogoń (il. 8). Ziemianin zmusił każdego znajdującego się w tym miejscu do pochylecia z szacunkiem głowy i refleksji nad wymazaną w 1795 r. z map Europy Rzeczpospolitą Obojga Narodów. Ponownie możemy dostrzec Orła i Pogoń na elewacji pałacu (od pn.-wsch.) (il. 9). Przesłanie skierowane do potomków oraz gości było jasne i czytelne – należy prowadzić działania, które doprowadzą do zmartwychwstania ojczyzny. By cel ten osiągnąć, trzeba, według fundatora, postępować w życiu codziennym zgodnie z hasłem rodu: SEMPER RECTE („Zawsze prawo, godnie, sprawiedliwie”). Tę dewizę Fryderyk Skórczewski umieścił nad drzwiami wejściowymi do sali rotundowej.

II. 7. Zatwierdzenie planów Kanału Bydgoskiego przez króla Fryderyka II

Fot. Ryszard Nowicki

Fundator interesował się polityką, sztuką, gospodarką, hodowlą i uprawą, sprawami włościańskim. W okresie Księstwa Warszawskiego był prezesem Departamentu Bydgoskiego i posłem na sejm. Jego przemówienie wygłoszone 23 stycznia 1809 r. podczas rozpoczęcia obrad Sejmiku Powiatu Bydgoskiego zostało ogłoszone w formie druku ulotnego²⁴. Pięć lat później opublikował *Uwagi nad polepszeniem stanu włościan*²⁵.

Z zachowanych manuskryptów wynika, że unikał prowadzenia osobiście spraw rachunkowych – zlecał zadania do wykonania innym. W korespondencji z Berlina, 6 lutego 1823 r., napisał:

Obrachowanie się z podrzędnymi, którym powierzałem pobieranie różnych moich dochodów i z nich prowadzenie wydatków, dotąd nie nastąpiło. Takowa czynność jest dla mnie za przykrą do wykonania, ile że mojej zbyt czasem wielkiej delikatności dowierzać nie mogę, a po wtóre, żem jest z przyrodzenia do pracy leniwy i czuję się być w tej mierze niezręcznym²⁶.

²⁴ Zob. R. Nowicki, *Wizerunek Napoleona w świetle „Mowy Hrabi Skorzewskiego” z roku 1809*, „Napis”, Seria XIII, 2007, s. 27-33.

²⁵ [F. Skórzewski], *Uwagi nad polepszeniem stanu włościan*, W Drukarni Grünauera, Bydgoszcz 1814.

²⁶ Rękopiśmienne zbiory archiwalne, *List Fryderyka Skórzewskiego*, Berlin, 6 II 1823.

II. 8. Orzeł i Pogoń

Fot. Ryszard Nowicki

II. 9. Godła Polski i Litwy na elewacji pałacu

Fot. Ryszard Nowicki

W innym liście, z 26 czerwca 1823 r., tuż przed wyjazdem z Lubostrońa donosił: „Kornelię²⁷ zabieram z sobą, a moja żona²⁸ zostaje w domu i będzie się trudzić wypłatą zaległościów i procentów”²⁹.

Z usposobienia Skórzewski był człowiekiem cierpliwym. Napisał o sobie:

Jeżeli się tą razą uniósł niecierpliwością, to trzeba na to w kominie krzyż napisać, bo wiesz najlepiej, jak jestem z przyrodzenia niepopędliwy, ale zbytnio delikatny. Wiele to w moim życiu odebrałem ran zadanych w moim sercu, wiele kłopotów przeżyłem, a na to wszystko byłem nie tak tkliwy, jak bywają kutwy³⁰, kostery³¹ i samoluby, i kto wie, czy po moim zgonie nie przyznają ci, co mnie przeżyją, że żył podług prawideł prawdziwie filozoficznych³².

Arystokrata przeszedł do historii jako fundator zespołu pałacowo-parkowego. Jego filozofia życia była bez wątpienia bogata. Znał twórczość myślicieli i pisarzy starożytnych oraz współczesnych. Ich dzieła zgromadził w założonej przez siebie lubostrońskiej bibliotece. Nad wejściem do pałacu umieścił cytat zaczerpnięty z drugiej księgi *Georgik* Wergiliusza: HIC SECURA QUIES ET NESCIA FALLERE VITA („Tutaj bezpiecznie przed niebezpieczeństwami życia”).

Pałac wznosił według koncepcji Andrei Palladia, który inspirację czerpał z klasycznej architektury starożytnego Rzymu. Odwiedzający, już za życia fundatora, nie kryli swej radości z wizyty w Lubostrońiu, o czym świadczy przykładowo wyrażona ocena: „wybrałem się z gniazda mego z tą pewnością, że w towarzystwie dla mnie najmiłszym, najszanowniejszym używać będę rozkoszy w Raju Lubostrońa”³³. Szybko dostrzeżono walory zacisznej lokalizacji, gdzie bez przeszkód można było „w katakumbach Lubostrońa ukryć się”³⁴. Na piętrze i w suterenie znajdowały się pomieszczenia mieszkalne. Dolne kondygnacje zajmowały: kaplica pałacowa, skarbiec oraz leżakownie win. W tych ostatnich do dzisiaj przetrwały murowane półki opatrzone numeracją cyfrową – rzymską i arabską.

Spadkobiercy zespołu pałacowo-parkowego

Dobra łabiszyńskie pierwotnie miały przypaść najstarszemu synowi fundatora, Heliodorowi Skórzewskiemu. W wyniku dokonanej zamiany majątek odziedziczył jego młodszy brat Arnold Skórzewski. Uczestniczył on w powstaniu listopadowym 1830 r. Porucznik jazdy poznańskiej 12 września 1831 r. został odznaczony krzy-

²⁷ Córka Fryderyka i Antoniny Skórzewskich.

²⁸ Antonina z Garczyńskich Skórzewska.

²⁹ Rękopiśmienne zbiory archiwalne, *List Fryderyka Skórzewskiego*, Lubostroń, 26 VI 1823.

³⁰ Ludzie skąpi, chciwi.

³¹ Osoby nałogowo nieuczciwie grający w karty lub kości.

³² Rękopiśmienne zbiory archiwalne, *List Fryderyka Skórzewskiego*, Lubostroń, 3 X 1825.

³³ Rękopiśmienne zbiory archiwalne, *List Antoniego Gajewskiego*, Lubostroń, 10 III [1825].

³⁴ Rękopiśmienne zbiory archiwalne, *List Antoniego Gajewskiego*, Komorowo, 22 VII 1824.

żem złotym Virtuti Militari. Heliodor Skórzewski wyróżnił się odwagą podczas kampanii wschodniej Napoleona 1812 r., w bitwie pod Smoleńskiem. Rok później 16 października adiutant księcia Józefa Poniatowskiego został ranny w Bitwie Narodów pod Lipskiem. Przez dwa lata dochodził do zdrowia w lubostrońskim pałacu. Arnold i Heliodor Skórzewscy traktowali jak własnego brata Stefana Garczyńskiego. Przyszły poeta doby romantyzmu, przyjaciel Adama Mickiewicza, po wczesnej śmierci rodziców był wychowany w Lubostroniu przez Fryderyka i Antoninę Skórzewskich.

Sukcesor majątku Arnold Skórzewski dokonał zmian, przekształcając fragment parku w stylu francuskim. Zadanie wykonał członek Towarzystwa Ogrodniczego Cesarskiego w Paryżu i Królewskiego Botanicznego w Gandawie Camille Jamé³⁵. Rodowe dobra łabiszyńskie nigdy nie były dzielone pomiędzy spadkobierców. Po śmierci Arnolda Skórzewskiego przypadły jego synowi Leonowi Skórzewskiemu. Bibliofil wspólnie z matką Melanią ze Skórzewskich stworzyli dogodne warunki do pracy księdzu Ignacemu Polkowskiemu, inicjatorowi uczczenia czterechsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika i przypomnienia o jego polskości.

Duchowny odprawił w prywatnej kaplicy pałacowej mszę za duszę króla Kazimierza Wielkiego, powtórnie pochowanego na Wawelu, o której w liście 8 lipca 1869 r. do Józefa Ignacego Kraszewskiego donosił:

Mój Boże, dziś chowają zwłoki Kazimierza Wgo³⁶ tak nagle, tak śpiesznie, jakby się bali, aby nie zmartwychwstał i nie upomniał się o złamanie tych praw, przez które wielkim i wiekopomnym stał się w narodzie naszym. U nas w Poznańskim, tak jak zapewne i w rodzinnej ziemi Waszej, tylko cicha modlitwa pobiegła przed tron Najwyższego. I ja w prywatnej pałacowej kaplicy tylko cichą miałem Mszę S.³⁷, na której prócz dworu był wszystkim luddek z wioski całej³⁸.

Leon Skórzewski, wiceprezes Koła Polskiego w parlamencie niemieckim, powiększył znacznie zasoby biblioteki rodowej. Lubostrońskie książki były zaopatrzone we własne znaki proveniencyjne, w tym w formie pieczęci z wizerunkiem pałacu³⁹. Hrabia wspomagał finansowo szkołę dominialną i pracującego w niej przez

³⁵ R. Nowicki, *Historia rodu Skórzewskich i zespołu pałacowo-parkowego w Lubostroniu*, w: J. Banaszak i H. Ratyńska (red.), *Przyroda parku pałacowego w Lubostroniu*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz-Poznań 2008, s. 20.

³⁶ Wielkiego.

³⁷ Świętą.

³⁸ R. Nowicki, *Listy Ignacego Polkowskiego do Józefa Ignacego Kraszewskiego z lat 1866-1877*, „Ziemia Kujawska” 2005, t. 18, s. 146.

³⁹ Zob. także: idem, *Księga inwentarzowa księgozbioru hrabiów Skórzewskich z Lubostronia – zachowana*, „Santander Art and Culture Law Review” 2019, nr 1, s. 123, il. 3; s. 128, il. 6, <https://doi.org/10.4467/2450050X-SNR.19.006.10807> [dostęp: 9.02.2024]; idem, *Fragment biblioteki rodowej i ordynackiej Skórzewskich w Bibliotece Raczyńskich*, „Biblioteka” 2004, nr 8, s. 49-62, [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Biblioteka/Biblioteka-r2004-t8_\(17\)/Biblioteka-r2004-t8_\(17\)-s49-62/Biblioteka-r2004-t8_\(17\)-s49-62.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Biblioteka/Biblioteka-r2004-t8_(17)/Biblioteka-r2004-t8_(17)-s49-62/Biblioteka-r2004-t8_(17)-s49-62.pdf) [dostęp: 9.02.2024].

pół wieku nauczyciela Władysława Lissowskiego⁴⁰. Przykładowo w 1870 r. udzielił mu dodatkowego wsparcia, w wysokości 20 talarów, ponieważ: „Lissowski jeszcze jest biedniejszy jak przed rokiem – bo mu się niedawno familija powiększyła”⁴¹.

Leon Skórzewski nie miał potomka. Początkowo dobra zamierzał przekazać bratankowi Arnoldowi Skórzewskiemu, synowi Kazimierza Skórzewskiego. Zdanie jednak zmienił z powodu jego utracjuszowskiego stylu życia, skłonności do alkoholu i hazardu. Następną wybraną osobą był Włodzimierz Skórzewski, z czerniejewskiej linii Skórzewskich. Także i on rozczarował Leona Skórzewskiego, którego zdaniem zbyt duże sumy przeznaczal na zbytek: rozbudowę stajni i wozowni, zakup koni, zamówienie nowych mebli do pałacu. Kroplą przelewającą kielich goryczy było zamówienie przez Włodzimierza Skórzewskiego i zamontowanie na kopule pałacu Atlasa, rzeźby autorstwa Władysława Marcinkowskiego. Wnuk Fryderyka Skórzewskiego przypuszczał, że pod jej ciężarem kopuła runie. Zweryfikował zatem swoje plany w sprawie drugiego kandydata na sukcesora łabiszyńskiej fortuny. Włodzimierz Skórzewski wykazał największą mobilność w rodzie Skórzewskich. Pod koniec XIX w. wyruszył w podróż dookoła świata⁴², skąd przysyłał listy Leonowi Skórzewskiemu do Lubostronia⁴³. Po śmierci swojego ojca, Zygmunta Skórzewskiego, został III ordynatem na Radomicach-Czerniejewie. W Lubostroni dokonał przebudowy schodów rezydencji. Warto odnotować zamiar połączenia podziemnym przejściem pałacu z oficyną. Budowę korytarza rozpoczęto, ale nigdy nie dokończono. Przeszkoda wynikała z powodu występującej kurzawki i niestabilnego gruntu.

Leon Skórzewski, ostatni przedstawiciel Skórzewskich z linii generalskiej hrabiowskiej na Łabiszynie, ostatecznie dobra zapisał dalekiemu krewnemu, Zygmuntowi Skórzewskiemu. Chłopiec z rodzicami (Witoldem i Marią z Radziwiłłów Skórzewską) oraz rodzeństwem (starszą siostrą Marią i młodszym bratem Karolem) od 1 maja 1903 r. mieszkali w pałacu lubostrońskim⁴⁴. Witold Skórzewski w imieniu małoletniego syna Zygmunta zarządzał majątkiem. Nowoczesny ziemianin jako jeden z pierwszych na terenie Wielkopolski stosował maszyny parowe i nawozy sztuczne. Zakupił automobil do przewożenia płodów rolnych. Wybudował fabrykę płatków kartoflanych w Załachowie. Współfinansował wzniesienie nowego muranego budynku szkoły dominialnej w Lubostroni.

⁴⁰ Pisownia zgodna ze źródłem.

⁴¹ R. Nowicki, *Skórzewscy. Właściciele dóbr łabiszyńskich. Rola w życiu społeczno-politycznym wielkopolskiego ziemiaństwa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002, s. 110.

⁴² Idem, „Kochana Mameczko... tygrys na trzy metry między nas skoczył”, czyli o książce z podróży dookoła świata, która nie powstała, w: D. Pietrzakiewicz, K. Seroka (red.), *Litteris et amicitia. Studia ofiarowane Profesor Annie Kamler w czterdziestopięciolecie pracy naukowej*, Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2023, s. 169-199.

⁴³ Idem, *Rękopiśmienne listy z podróży dookoła świata Włodzimierza Skórzewskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy [w druku].

⁴⁴ Idem, „Księga Pamiątkowa” pałacu w Lubostroni, „Promocje Kujawsko-Pomorskie” 2007, nr 1-6, s. 7-8, <https://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/27513/edition/35995/content> [dostęp: 7.02.2024].

Zygmunt Skórzewski, dziedziczny członek Izby Panów Pruskich, od samego początku czynnie uczestniczył w powstaniu wielkopolskim:

Ja sam wpierym odwożłem⁴⁵ Pana Paderewskiego⁴⁶ do Kalisza wraz z Panami Konst. hr. Bnińskim i P. Szlagowskim. Potem stawiłem się do dyspozycji ppłk. Grudzielskiemu⁴⁷, który mianował mnie swoim adiutantem⁴⁸.

Ziemianin w liście z 7 października 1938 r. opisał swój udział w jedynym zwycięskim zrywem narodowym:

Celem utrudnienia Niemcom przejścia na bardzo zagrożonym odcinku Łabiszyńskim⁴⁹, kazałem zalać 2500 ha moich nadnotekich łąk [...] wyznaczili [Niemcy – R.N.] premię za moją głowę⁵⁰.

Hrabia został, po zmarłym bezpotomnie w 1913 r. Włodzimierzu Skórzewskim, IV ordynatem na Radomicach-Czerniejewie. Do Lubostronia przyjeżdżał rzadko i na krótki czas. Jego główną rezydencją był pałac w Czerniejewie, który rozbudował w dwudziestolecie międzywojennym. Zabrał wówczas z Lubostronia do Czerniejewa wybrane przedmioty, w tym: „Kominek z szwedzkiego marmuru z czasu dyrektoriatu pochodzi z Lubostronia”⁵¹; „Złota tabakiera z jego⁵² bitwami, zostawiona przez króla w testamencie swemu chrzestnemu synowi Fryderykowi hr. Skorzewskiemu”⁵³; „Szafka południowo-niemiecka dębowa XV wiek ze zamku

⁴⁵ Z Poznania do Kalisza.

⁴⁶ Przyjazd Ignacego Paderewskiego (1860-1941) do Poznania zapoczątkował wybuch powstania wielkopolskiego 27 grudnia 1918 r.

⁴⁷ Kazimierz Grudzielski (1856-1921) – dowódca frontu północnego powstania wielkopolskiego.

⁴⁸ Rękopiśmienne zbiory archiwalne, *List Zygmunta Skórzewskiego*, Czerniejew, 27 XII 1937.

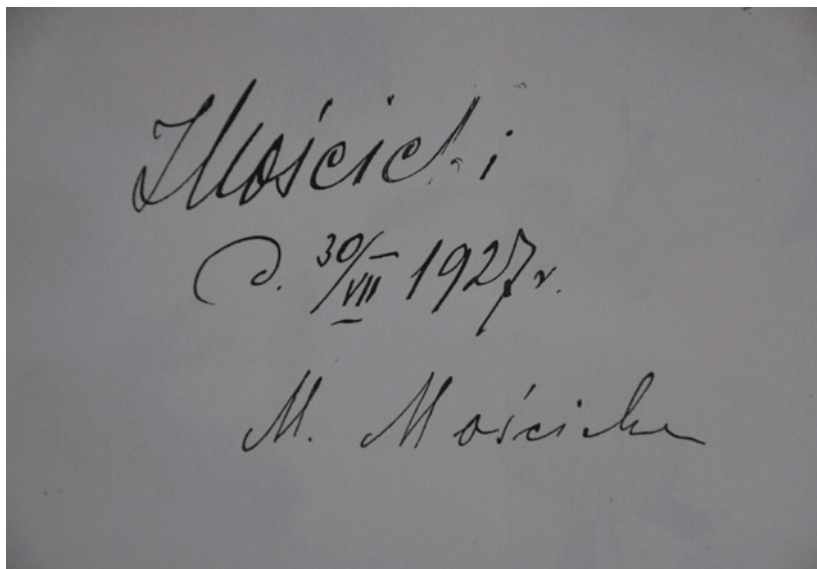
⁴⁹ Uwaga, jak wyżej. Na froncie północno-wschodnim trwały najbardziej zaciekle walki podczas powstania wielkopolskiego.

⁵⁰ Rękopiśmienne zbiory archiwalne, *List Zygmunta Skórzewskiego*, Czerniejew, 7 X 1938.

⁵¹ [Z. Skórzewski], *Czerniejew*, Zbiory prywatne Leona Skórzewskiego, Australia. Kominek został zamontowany w czerniejewskim gabinecie ordynata.

⁵² Mowa o królu Fryderyku II.

⁵³ [Z. Skórzewski], *Czerniejew*, op. cit. Tabakierę przechowywano w salonie. W pałacu w Czerniejewie znajdowały się też inne unikatki, np. kompletna zbroja rycerska z XV w., sztandar szwedzki zdobyty pod Częstochową przez Ignacego Skórzewskiego, rząd turecki i kindżał z klingą wysadzoną kamieniami – zdobyte spod Wiednia; szyszak husarski i miecz katowski z XVII w., maczuga wojenna z końca XV w., karabela ofiarowana Stefanowi Batoremu przez Stany Pruskie, klinga Jana III Sobieskiego, dwie zbroje Landsknechtów z XVII w.; kolekcja halabard niemieckich i szwedzkich z XVII w.; „Kufel srebrny gdański XVII wiek po hetmanie Ogińskim”, „Pugilares Kościuszki, medalion z jego miniaturą i włosami, ofiarowany przez niego Heliodorowi [Skórzewskiemu – R.N.]”, „Widelec, nóż i łyżka ofiarowane córce generała Bertrand na wyspie św. Heleny, przez Napoleona I, jej chrzestnego ojca parę dni przed śmiercią, a darowane później przez tę samą panią mojej babce ks. Karolowej Radziwiłłowej [mowa o Jadwidze Broel-Plater, żonie Karola Radziwiłła – uwaga R.N.]”, „Najstarsza książka tutejszej biblioteki manuskrypt na drapanem pergaminie «Elementa filozofii» XI w.”; „Książka z biblioteki Zygmunta Augusta, z jego herbami, 1496 r.”; „De revolucionibus orbium celestium Kopernika”; „Historia Francji, z prywatnej biblioteki Napoleona I, oprawa z jego herbami” – ibidem.

Il. 10. Autografy Ignacego i Michaliny Mościckich, Lubostron, 30 lipca 1927

Źródło: Zbiory Leona Skórzewskiego (Australia). Fot. Ryszard Nowicki.

w Łabiszynie⁵⁴. Przymuszczałnie również z Lubostronia została przywieziona laska Fryderyka II – „jedeny istniejący jego Kruckstock”⁵⁵. W lubostronńskiej rezydencji do 1939 r. pozostała matka Zygmunta, Maria Skórzewska, z wierną służącą Teklą Antkowiak. W dwudziestoleciu międzywojennym, 30 lipca 1927 r., w murach pałacu gościł prezydent Ignacy Mościcki z żoną Michaliną Mościcką, którzy złożyli autografy w księdze pamiątkowej (*silva rerum*) Skórzewskich (il. 10). Rok później pałac z parkiem stał się zabytkiem.

II wojna światowa

Nieliczne, podręczne przedmioty zabrała ze sobą Maria Skórzewska, wyrzucona z pałacu przez Niemców w 1939 r. Cenne precjoza, w tym złote monety i srebrne sztuce, zostały zamurowane przez Józefa Ulandowskiego w oficynie⁵⁶. Miejsce ich ukrycia zdradziła Niemcom służąca Skórzewskich. W 2008 r. prowadziłem miesięczne dociekania naukowe historyczno-bibliologiczne w Australii. Miałem wgląd do prywatnego archiwum Leona Skórzewskiego, syna IV ordynata na Radomicach-Czerniejewie Zygmunta Skórzewskiego, któremu wspomniałem o tym

⁵⁴ Ibidem. W pałacu w Lubostroniu znajdowały się pojedyncze meble pochodzące z dawnego zamku w Łabiszynie. Szafkę Zygmunt Skórzewski umieścił w pałacowym korytarzu w Czerniejewie.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ Informacja Wojciecha Ulandowskiego (brat Józefa Ulandowskiego).

zdarzeniu. Odpowiedział krótko: „Nie mam do niej o to najmniejszego żalu. Przecież ona mogła zginąć”.

Na terenie parku, za rezydencją w stronę Noteci dostrzec można pozostałości dawnej euskolni i elektrowni. Budowla, wzniesiona w 1909 r. przez Witolda Skórzewskiego, nie stanowi malowniczej ruiny, lecz wyjątkowo przykry widok zdeprawowanego obiektu, ściśle związanego z historią zespołu pałacowo-parkowego i jego mieszkańców. Produkowano w nim na skalę przemysłową pachnące kadzidełka (euskol), zarówno dla zwierząt, jak i ludzi. Produkt został w dwudziestoleciu międzywojennym opatentowany i trafił na rynek zagraniczny. Odbiorcą w Niemczech była firma Ernst Böttcher & Sohn z Mehringen w Saksonii. Ostatni list przesłany do Lubostronia, świadczący o pozostawaniu w stosunkach handlowych, nosi datę 26 października 1939 r.⁵⁷ Budynek dawnej euskolni wymaga pilnego remontu, a częściowo także odbudowy. Obiekt przemysłowy, wzniesiony z czerwonej cegły, od początku XX w. trwale wpisał się w krajobraz parku pałacowego i stanowi jego integralną część.

Podczas II wojny światowej pałac zajęli Niemcy. W liście z 10 kwietnia 1940 r. hauptmann⁵⁸ Leopold Kayssler zapytywał, czy Atlasa należy przeznaczyć na złom⁵⁹. Oceniał, że figura została wykonana z brązu, mierzy ok. 3 m, a waży 16 cetnarów⁶⁰. Po pewnym czasie treuchender wydał polecenie Wojciechowi Ulandowskiemu, by rzeźba została przecięta i zrzucona z kopuły obiektu⁶¹. Pracownik folwarczny ociągał się z wykonaniem zadania. Kiedy stał na dachu i rozpoczął czynności, nadeszła odpowiedź, by Atlasa pozostawić na miejscu. Kilka lat później posąg posłużył za tarczę strzelniczą żołnierzom Armii Czerwonej.

Z pałacu w trakcie wojny Niemcy wywieźli m.in. obrazy. 13 października 1943 r. pozostawało w obiekcie jeszcze ok. 280 obrazów w cennych ramach oraz 1500 tomów książek. Księgozbiór w 1939 r. liczył ok. 20 tys. tomów. Umieblowanie biblioteki w lipcu 1943 r. składało się z: 12 szaf bibliotecznych, 4 foteli, stylowego stołu i witryny, dużego okrągłego stołu, pulpitu do czytania, lampy stołowej. Z dawnych bibliotek: rodowej w Lubostroniu i ordynackiej w Czerniejewie (liczącej przed wybuchem II wojny światowej ok. 50 tys. tomów) Leon Skórzewski w Australii zdołał pozyskać jeden (sic!) egzemplarz⁶². Dwa księgozbiory liczyły w sumie ok. 70 tys. tomów i należały do największych prywatnych w Polsce w dwudziestoleciu międzywojennym.

⁵⁷ Rękopiśmienne zbiory archiwalne, *List firmy Ernst Böttcher & Sohn*, Mehringen, 26 X 1939.

⁵⁸ Kapitan.

⁵⁹ Rękopiśmienne zbiory archiwalne, *List Leopolda Kaysslera*, Lettow-Vorbeck, 10 IV 1940.

⁶⁰ Około 800 kg.

⁶¹ Informacja Wojciecha Ulandowskiego.

⁶² Zob. R. Nowicki, *Ślady zbiorów hrabiów Skórzewskich w Australii*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2013, nr 1(74)-4(77), s. 58-61, https://issuu.com/nimoz/docs/cenne_bezcenne_utracone_2013/58 [dostęp: 6.02.2024].

Lata powojenne

Po wojnie, jak wspomniano, pałac został przejęty przez państwo. Na terenie zespołu pałacowo-parkowego utworzono ośrodek wypoczynkowy. Dawna kaplica prywatna służyła jako kawiarnia. Usunięto z niej dwa witraże, które ocalały (il. 11 i 12). Następnie miało tutaj swoją siedzibę Państwowe Gospodarstwo Rolne. PGR za dbało o zachowanie pierwotnego założenia parkowego oraz samego pałacu.

Il. 11. Chrystus

Fot. Ryszard Nowicki

Na uwagę, pamięć i zachowanie dla następnych pokoleń zasługują również obiekty gospodarcze, leżące ok. 500 m od rezydencji. Przetrwiał m.in. pięciokondygnacyjny neogotycki spichlerz z końca XIX w. Lubostrońskie zabudowania folwarczne, położone w sąsiedztwie zespołu pałacowo-parkowego, stanowią istotny składnik rodzimego dziedzictwa architektonicznego. Być może w przyszłości podjęte zostaną kroki związane z rozszerzeniem lubostrońskiego pomnika historii.

Il. 12. Maryja

Fot. Ryszard Nowicki

W literaturze występują mylne informacje o funkcjonowaniu majątności łabiszyńskiej jako ordynacji⁶³. Nie doszło do powstania fideikomisu na Łabiszynie, chociaż plan taki istniał. Życzeniem Leona Skórzewskiego, zapisanym w testamencie,

⁶³ M. Świątkowski, K. Balik, *Lubostroń. Historia ogrodu i parku w majątności hrabiów Skórzewskich*, Pałac Lubostroń, [Lubostroń, 2017], s. 98; T. Lenczewski, *Genealogie rodów utytułowanych w Polsce*, t. 1, Adiutor, Warszawa 1995-1996, s. 197.

było ustanowienie ordynacji w okresie 10 lat od jego śmierci⁶⁴. Wnuk fundatora pałacu zmarł 2 marca 1903 r. w Lubostroniu. Witold Skórzewski nie doprowadził do powstania łabiszyńskiej ordynacji. Zginął tragicznie na polowaniu 30 grudnia 1912 r. w lasach czerniejewskich. Ordynacja natomiast istniała, od 1855 r., w Czerniejewie. W wyniku umowy rodzinnej Zygmunt Skórzewski został IV ordynatem na Radomicach-Czerniejewie. Majętność łabiszyńska nigdy nie stanowiła ordynacji, co przyznał w korespondencji sam właściciel. W manuskrypcie z 15 października 1936 r. Zygmunt Skórzewski wyjaśnił: „Według testamentu Stryja Leona⁶⁵ dziedziczyłem Lubostroń za życia Papy⁶⁶ jeszcze, ponieważ nie stworzył ordynacji w testamencie oznaczonym [...] Łabiszyn nie jest ordynacją⁶⁷. W dwudziestoleciu międzywojennym polskie ziemiaństwo borykało się z licznymi problemami, w tym wynikającymi z ogólnoświatowego kryzysu gospodarczego. Sytuacja zaczęła się poprawiać pod koniec lat 30. XX w. Część wpływów z majątku łabiszyńskiego w wyniku skutecznych działań pełnomocnika Skórzewskich, Franciszka Górskiego, przekazywano na pokrycie zadłużenia Czerniejewa. Wprowadzony w ordynacji czerniejewskiej komisaryczny zarząd został zniesiony w latach 30. XX w.

Rzetelnych wyjaśnień wymaga historia eksponowanych w pałacu w Lubostroniu tzw. popiersi Fryderyka Skórzewskiego i Marianny Skórzewskiej. Problem ustalenia autorstwa, czasu powstania i proveniencji rzeźb wymaga przeprowadzenia wnikliwych badań źródłowych.

Koncepcja funkcjonowania

1 marca 2024 r. dyrektorem Pałacu Lubostroń została Aleksandra Nowakowska (od roku pełniąca obowiązki dyrektora tej instytucji), którą zapytałem o jej koncepcje funkcjonowania placówki.

Ryszard Nowicki (RN): Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 listopada 2023 r. zespół pałacowo-parkowy w Lubostroniu został uznany za pomnik historii. Jakie są plany Pani Dyrektor związane z działalnością instytucji kultury?

Aleksandra Nowakowska (AN): Marszałek województwa pan Piotr Całbecki 1 marca tego roku powierzył mi zarządzanie instytucją kultury Pałac Lubostroń przez kolejne cztery lata. To wielkie wyróżnienie, wyzwanie i wyjątkowe zawodowe doświadczenie. Zespół pałacowo-parkowy w Lubostroniu to niezwykle miejsce, ważne historycznie nie tylko na mapie województwa kujawsko-pomorskiego, o czym

⁶⁴ Rękopiśmienne zbiory archiwalne, L. Skórzewski, *Mein Testament*, Lubostroń, 29 III 1901.

⁶⁵ Mowa o Leonie Skórzewskim.

⁶⁶ Mowa o Witoldzie Skórzewskim.

⁶⁷ Rękopiśmienne zbiory archiwalne, *List Zygmunta Skórzewskiego*, Czerniejew, 15 X 1936.

świadczy wpisanie tego obiektu przez Prezydenta RP Andrzeja Dudę na listę pomników historii. Odpowiadając na Pana pytanie, uważam, że to moje plany siłą rzeczy w pierwszej kolejności muszą być powiązane z najpilniejszymi potrzebami konserwatorskimi i ratunkowymi, które wymagają pilnych działań. Jeszcze w tym roku rozpoczynamy kilkuletnią inwestycję finansowaną ze środków województwa kujawsko-pomorskiego w zakresie działań wodno-kanalizacyjnych, mających na celu osuszenie wszystkich objętych ochroną obiektów. Przy okazji powstanie zbiornik retencyjny, z którego woda będzie wykorzystywana do nawadniania parku angielskiego w Lubostroniu. Mamy też ambicję bycia nie tylko instytucją kultury realizującą swoje statutowe działania, ale przede wszystkim testament Skórzewskich, który według mnie zawarty jest w napisie na frontowym portyku, podkreślającym przesłanie fundatora: „Sobie, Przyjaciołom i Potomnym”. Czym więcej Skórzewskich w Pałacu Lubostron, tym lepiej dla tego pomnika historii. Propagowanie ich lokalności, patriotycznego ducha, objawiającego się chociażby udziałem przedstawicieli tego rodu w powstaniu wielkopolskim, czy też nowatorskich wizji gospodarczych – to chcemy przekazywać zwiedzającym. Takie pytanie, które sobie często zadaję, brzmi: co by Skórzewscy robili w dzisiejszych czasach, czy byliby otwarci na dzisiejszą rzeczywistość? Wydaje mi się, że zdecydowanie tak.

RN: Prawie ćwierć wieku temu, w 2000 r. (w dwusetną rocznicę powstania lubostronńskiej rezydencji, która przeszła bez echa), napisałem artykuł pt. *Muzeum w Lubostroniu (?)*⁶⁸. Zawarty w tytule znak zapytania nie został postawiony przypadkowo. Wynikał z mogących wystąpić przeszkód i trudności. Inicjatywa utworzenia w części obiektu muzeum, przy zachowaniu prowadzonej działalności kulturalnej oraz usługowej, nie spotkała się jednak z żadnym odzewem. Doskonałą okazję, by powstało muzeum w Lubostroniu, stwarza zaliczenie zespołu pałacowo-parkowego do pomników historii. Obiekt jest tak obszerny, że może być tu prowadzona i rozwijana dotychczasowa działalność, adresowana do różnych grup wiekowych, a także nowa, to jest muzealna. Czy rozważa Pani możliwość powstania muzeum?

AN: Rola Pałacu Lubostron dzisiaj to bycie instytucją kultury. Bardzo trudno łączyć funkcje użytkowe instytucji kultury z funkcjami muzealnymi, szczególnie w przypadku, gdy tak naprawdę nie dysponuje artefaktami należącymi do rodu Skórzewskich. Natomiast pomysł sam w sobie jest wart zastanowienia. Chcemy corocznie organizować wystawy sezonowe powiązane bezpośrednio lub pośrednio z naszym Pałacem. Na przykład na temat wspomnianego wcześniej udziału Skórzewskich w powstaniu wielkopolskim.

⁶⁸ R. Nowicki, *Muzeum w Lubostroniu (?)*, „Promocje Pomorskie” 2000, nr 3, s. 44, <https://kpsc.umk.pl/dlibra/publication/9363/edition/15446/content> [dostęp: 10.01.2024].

RN: Czy widzi Pani szansę pozyskania oryginalnych eksponatów związanych z pałacem w Lubostroniu?

AN: Wiem, że takie są i cały czas śledzimy rynek, szukając takich eksponatów. Nie jest to łatwe zadanie z uwagi na ich rzadkość na rynku, jak i ceny. Instytucja kultury w zasadzie nie dysponuje środkami na takie zakupy.

RN: Na uwagę, pamięć i zachowanie dla następnych pokoleń zasługują również obiekty gospodarcze, leżące ok. 500 m od rezydencji. Przetrwiał m.in. kilkunastuletni neogotycki spichlerz z końca XIX w. Zabudowania folwarczne, położone w sąsiedztwie zespołu pałacowo-parkowego, stanowią istotny składnik rodzimego dziedzictwa architektonicznego. Czy widzi Pani celowość podejmowania kroków związanych z rozszerzeniem lubostrońskiego pomnika historii?

AN: Widzę celowość, ale widzę też ograniczenia wynikające z praw własnościowych. Sam pomnik historii ma te kwestie nie do końca uregulowane.

RN: Z historią zespołu pałacowo-parkowego nierozzerwalnie związany jest budynek dawnej euskolni i elektrowni, który pozostaje w ruinie. Czy obiekt zostanie zachowany?

AN: To fragment nie każdemu znanej historii Lubostroń. Bardzo interesujący i wart upamiętnienia. W jaki sposób? Czy tylko poprzez odpowiednie zachowanie i ochronę tej substancji ruiny? Co jest planem minimum – czy też powrót do euskolu jako na przykład pamiątki z Pałacu Lubostron, czy wprowadzenie młodych pędów sosny jako podstawowego składnika euskolu do naszej restauracji w postaci ekologicznych produktów lokalnych? Mamy takie plany. Zresztą mamy też sporo innych wyzwań, planów, marzeń i proszę trzymać kciuki za ich realizację.

RN: Dziękuję za rozmowę⁶⁹. Życzę realizacji planów służących zachowaniu cennego dziedzictwa kultury, wpisanego na listę pomników historii, jak również pielęgnowaniu pamięci o Skórzewskich. Lubostron stanowi wyjątkowo cenne źródło edukacji historycznej⁷⁰. Jest miejscem związanym ze wszystkimi zrywami narodowościowymi, to jest powstaniem kościuszkowskim, powstaniem listopadowym, powstaniem styczniowym, powstaniem wielkopolskim. Cykliczne koncerty pedagogów i studentów Akademii Muzycznej w Bydgoszczy oraz innych artystów przyciągają wiernych melomanów. Zainteresowaniem cieszą się organizowane wystawy, zwłaszcza malarstwa. Rezydencja stanowi miejsce konferencji naukowych, w tym cyklicznych

⁶⁹ Wypowiedź Aleksandry Nowakowskiej autoryzowana 4.03.2024 r.

⁷⁰ Zob. R. Nowicki, *Lubostron jako źródło w edukacji historycznej*, w: S. Roszak, M. Strzelecka, A. Wieczorek (red.), *Źródła w edukacji historycznej*, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, Toruń 2006, s. 43-48; idem, *Mowy pogrzebowe okresu zaborów jako źródło poznania wzorów osobowych*, w: K. Migoń, M. Skalska-Złat, A. Żbikowska-Migoń (red.), *Druki ulotne i okolicznościowe - wartości i funkcje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2006, s. 239-253.

pod tytułem *Ogólnopolskie Seminarium Prawa Ochrony Zabytków dla młodych naukowców, doktorantów i studentów im. Profesora Jana Pruszyńskiego*, organizowanych przez Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego, Centrum Prawa Ochrony Dóbr Kultury UNESCO Uniwersytet Opolski. Jednym ze współorganizatorów wydarzenia jest Pałac Lubostron. Zespół pałacowo-parkowy dysponuje ogromnym potencjałem historycznym, kulturalnym, naukowym o zasięgu krajowym, europejskim, a także światowym.

Bibliografia

- Katalog zabytków sztuki w Polsce. Szubin i okolice*, t. 11, z. 14, Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1977.
- Lenczewski T., *Genealogie rodów utytułowanych w Polsce*, t. 1, Adiutor, Warszawa 1995-1996.
- Nowicki R., *Fragment biblioteki rodowej i ordynackiej Skórzewskich w Bibliotece Raczyńskich*, „Biblioteka” 2004, nr 8, s. 49-62, [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Biblioteka/Biblioteka-r2004-t8_\(17\)/Biblioteka-r2004-t8_\(17\)-s49-62/Biblioteka-r2004-t8_\(17\)-s49-62.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Biblioteka/Biblioteka-r2004-t8_(17)/Biblioteka-r2004-t8_(17)-s49-62/Biblioteka-r2004-t8_(17)-s49-62.pdf) [dostęp: 9.02.2024].
- Nowicki R., *Historia rodu Skórzewskich i zespołu pałacowo-parkowego w Lubostroniu*, w: J. Banaszak i H. Ratyńska (red.), *Przyroda parku pałacowego w Lubostroniu*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz–Poznań 2008, s. 9-33.
- Nowicki R., *Hrabię Skórzewskiego poszukiwania miejsca na ziemi. Dziennik podróży do Australii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2010.
- Nowicki R., „Kochana Mameczko... tygrys na trzy metry między nas skoczył”, czyli o książce z podróży dookoła świata, która nie powstała, w: D. Pietrzakiewicz, K. Seroka (red.), *Litteris et amicitia. Studia ofiarowane Profesor Annie Kamler w czterdziestopięciolecie pracy naukowej*, Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2023, s. 169-199.
- Nowicki R., *Księga inwentarzowa księgozbioru hrabiów Skórzewskich z Lubostronia – zachowana*, „Santander Art and Culture Law Review” 2019, nr 1, s. 117-130, <https://doi.org/10.4467/2450050XSNR.19.006.10807> [dostęp: 9.02.2024].
- Nowicki R., „Księga Pamiątkowa” pałacu w Lubostroniu, „Promocje Kujawsko-Pomorskie” 2007, nr 1-6, s. 7-8, <https://kpbk.umk.pl/dlibra/publication/27513/edition/35995/content> [dostęp: 7.02.2024].
- Nowicki R., *Listy Ignacego Polkowskiego do Józefa Ignacego Kraszewskiego z lat 1866-1877*, „Ziemia Kujawska” 2005, t. 18, s. 131-161.
- Nowicki R., *Lubostron jako źródło w edukacji historycznej*, w: S. Roszak, M. Strzelecka, A. Wiczorek (red.), *Źródła w edukacji historycznej*, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, Toruń 2006, s. 43-48.
- Nowicki R., *Mowy pogrzebowe okresu zaborów jako źródło poznania wzorów osobowych*, w: K. Migoń, M. Skalska-Zlat, A. Żbikowska-Migoń (red.), *Druki ulotne i okolicznościowe – wartości i funkcje*,
- Nowicki R., *Muzeum w Lubostroniu (?)*, „Promocje Pomorskie” 2000, nr 3, s. 44, <https://kpbk.umk.pl/dlibra/publication/9363/edition/15446/content> [dostęp: 10.01.2024].
- Nowicki R., *Rękopiśmienne listy z podróży dookoła świata Włodzimierza Skórzewskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy [w druku].

- Nowicki R., *Rękopiśmienne listy ziemiaństwa polskiego na przykładzie korespondencji Skórzewskich z lat 1944-1951*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2022.
- Nowicki R., *Semper recte. Z dziejów rodu Skórzewskich*, Wydawca Pałac Lubostroń, Lubostroń 1998.
- Nowicki R., *Skórzewscy. Właściciele dóbr tabiszyńskich. Rola w życiu społeczno-politycznym wielkopolskiego ziemiaństwa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002.
- Nowicki R., *Ślady zbiorów hrabiów Skórzewskich w Australii*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2013, nr 1(74)-4(77), s. 58-61, https://issuu.com/nimoz/docs/cenne_bezcenne_utracone_2013/58 [dostęp: 6.02.2024].
- Nowicki R., *Wizerunek Napoleona w świetle „Mowy Hrabi Skórzewskiego” z roku 1809*, „Napis”, Seria XIII, 2007, s. 27-33.
- Ostrowska-Kęmbłowska Z., *Architektura pałacowa drugiej połowy XVIII wieku w Wielkopolsce*, Prace Komisji Historii Sztuki, t. 8, z. 2, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1969.
- Rękopiśmienne zbiory archiwalne, L. Skórzewski, *Mein Testament*, Lubostroń, 29 III 1901.
- Rękopiśmienne zbiory archiwalne, *List Antoniego Gajewskiego*, Komorowo, 22 VII 1824.
- Rękopiśmienne zbiory archiwalne, *List Antoniego Gajewskiego*, Lubostroń, 10 III [1825].
- Rękopiśmienne zbiory archiwalne, *List firmy Ernst Böttcher & Sohn*, Mehringen, 26 X 1939.
- Rękopiśmienne zbiory archiwalne, *List Fryderyka Skórzewskiego*, Lubostroń, 20 II 1821.
- Rękopiśmienne zbiory archiwalne, *List Fryderyka Skórzewskiego*, Berlin, 6 II 1823.
- Rękopiśmienne zbiory archiwalne, *List Fryderyka Skórzewskiego*, Lubostroń, 26 VI 1823.
- Rękopiśmienne zbiory archiwalne, *List Fryderyka Skórzewskiego*, Lubostroń, 3 X 1825.
- Rękopiśmienne zbiory archiwalne, *List Leopolda Kaysslera*, Lettow-Vorbeck, 10 IV 1940.
- Rękopiśmienne zbiory archiwalne, *List Zygmunta Skórzewskiego*, Czerniejew, 27 XII 1937.
- Rękopiśmienne zbiory archiwalne, *List Zygmunta Skórzewskiego*, Czerniejew, 7 X 1938.
- Rękopiśmienne zbiory archiwalne, *List Zygmunta Skórzewskiego*, Czerniejew, 15 X 1936.
- Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 6 marca 1928 r. o opiece nad zabytkami, Dz. U. Nr 29, poz. 265.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 listopada 2023 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Lubostroń – zespół pałacowo-parkowy”, Dz. U. poz. 2507.
- Sierakowski S., *Architektura obejmująca wszelki gatunek murowania i budowania*, t. 1, W Drukarni Akademickiej, Kraków 1812, <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/publication/5402/edition/5185/content> [dostęp: 31.01.2024].
- Sierakowski S., *Wzory do dzieła „Architektury”*, t. 2, W Drukarni Akademickiej, Kraków 1812, <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/publication/5404/edition/5187/content> [dostęp: 31.01.2024].
- [Skórzewski F.], *Uwagi nad polepszeniem stanu włościan*, W Drukarni Grünauera, Bydgoszcz 1814.
- [Skórzewski Z.], *Czerniejew*, Zbiory prywatne Leona Skórzewskiego, Australia.
- Świątkowski M., K. Balik, *Lubostroń. Historia ogrodu i parku w majątności hrabiów Skórzewskich*, Pałac Lubostroń, [Lubostroń, 2017].
- Wybicki J., *Życie moje*, oprac. A.M. Skałkowski, odbito w Drukarni Ludowej, Kraków 1927.